

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕМАЙНОВУ (МОРАЛЬНУ) ШКОДУ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ, ЯКІ ДОПУСТИЛИ ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ

ШАПОВАЛОВА Кристина Сергіївна - здобувач кафедри господарського права Інституту права МАУП.

В этой статье сделана попытка проанализировать действующее законодательство Украины в правоотношениях субъектов хозяйственной деятельности и их гражданско-правовую ответственность по компенсации нанесенного не материального вреда, через обращения в судебные инстанции.

Ключові слова: цивільно-правова природа відповідальності за моральну шкоду, наслідки неправомірних дій пов'язаних з немайними збитками суб'єктів господарювання, немайна шкода та підстави відповідальності, вина, відшкодування моральної (немайнової) шкоди за договором та законом.

Вступ

Ця тема на сьогодні є актуальною у зв'язку з тим, що Україна як демократична та правова держава прагне створити ефективну систему захисту прав та свобод будь-якої особи, як фізичної так і юридичної.

На сьогодні в Україні інститут моральної (немайнової) шкоди займає центральне місце серед зобов'язань по відшкодуванню шкоди, оскільки проблема її відшкодування стосується в першу чергу захисту абсолютних прав фізичних і юридичних осіб, які створюють у своїй сукупності основу цивільних правовідносин.

Аналіз досліджень

Так, Конституція України, як основний закон, закріплює в Україні засади державної політики, спрямованої, насамперед, на забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя, тому спробуємо розгля-

нути саме цю частину законодавства, яка спрямована на забезпечення ефективного захисту прав і інтересів юридичних осіб у сфері відшкодування моральної шкоди [1].

Сама Конституція України, як закон прямої дії, заклала серйозні підвалини для розвитку і зміцнення демократичної, соціальної і правової держави, в якій людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю [1].

В Конституції відображається надзвичайна та правильна ідея про те, що саме держава функціонує для людини, відповідає перед нею за свою діяльність, а не навпаки і тому зокрема положення статті 152 Конституції України, передбачають відшкодування за рахунок держави моральної (немайнової) шкоди, завданої фізичним і юридичним особам актами, діями, або бездіяльністю, які визнані неконституційними [1].

Зрозуміло, що тоді постає питання, - яка може бути спричинена моральна шкода юридичним особам, чи можуть суб'єкти господарювання відчувати моральних страждань?

Мета статті

У цій статті нами зроблена спроба проаналізувати підстави виникнення самої немайнової шкоди в правовідносинах суб'єктів господарювання, а також намагання визначити критерії її розміру з точки зору належності та допустимості доказів під час звернення до суду з такими позовами.

Виклад основного матеріалу

Ми впевнені, що моральну шкоду завдану юридичній особі, можна охарактеризувати як втрату немайнового характеру, яка настала у зв'язку з приниженням її ділової репутації, розголошення комерційної таємниці, або просто розповсюдження недостовірної інформації через будь-які інформаційні мережі, або посягання на фірмове найменування, товарний знак, товарну марку, або вчиненням дій спрямованих на зниження престижу та підриву довіри до діяльності цієї юридичної особи.

Саму матеріальну компенсацію моральної шкоди у випадках, передбачених законом, щодо окремих видів господарських зобов'язань, може бути встановлено обмежену відповідальність за невиконання або неналежне їх виконання.

Відповідно до частини першої статті 225 ГК України, до складу збитків, що підлягають відшкодуванню зокрема належить «матеріальна компенсація моральної шкоди», що також розглядається судом як відшкодування немайнової шкоди [4].

Матеріальна компенсація моральної шкоди є окремим видом збитків, які підлягають відшкодуванню в установленому законом порядку і за Цивільним кодексом України, відшкодування моральної (немайнової) шкоди є самостійним способом захисту цивільних справ, що обумовлено пунктом дев'ятим, частиною другою статті 16 ЦК України [2].

У Господарському кодексі України, матеріальна компенсація моральної шкоди, передбачена у складі збитків як самостійний вид збитків і компенсацію цієї шкоди не можна ототожнювати з майновою відповідальністю, оскільки мета такої компенсації вбачається не в тому, щоб компенсувати грошові витрати потерпілої особи, а в тому, щоб компенсувати моральну шкоду шляхом матеріальної компенсації [4].

У зв'язку з цим надзвичайно важливим є визначення моральної шкоди в розумінні Господарського кодексу та визначення підстав, способу і розміру матеріальної компенсації цієї шкоди і тому з урахуванням вживання в Цивільному кодексі термінів «моральна» та «немайнова» шкода, реко-

мендовано застосовувати термін «моральна шкода» виключно до фізичної особи, а термін «немайнова шкода» - щодо аналогічних втрат юридичної особи.

У Господарському кодексі поняття моральної шкоди (особливо стосовно учасників господарських відносин) відсутнє, однак визначення моральної шкоди міститься в деяких спеціальних законах, зокрема в Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність» моральна шкода зазначена як шкода, яку заподіяно особистим немайновим правам суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та яка призвела або може призвести до збитків, що мають матеріальне вираження [4; 15].

Відповідно до пункту другого, роз'яснення Президії Вищого арбітражного суду України від 29.02.96 року (№ 02-5/95) «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних з відшкодуванням моральної шкоди» моральною визнається шкода, заподіяна організації порушенням її законних немайнових прав, а відповідно до Постанови Пленуму Верховного Суду України від 31.03.95 року (№ 4) «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди «під немайновою шкодою, заподіяною юридичній особі, слід розуміти втрати немайнового характеру, що настали у зв'язку із приниженням її ділової репутації, посяганням на фірмове найменування, товарний знак, виробничу марку, розголошенням комерційної таємниці, а також вчиненням дій, спрямованих на зниження престижу чи підрив довіри до її діяльності [13; 8]

Чинне законодавство не містить вичерпного переліку обставин, за яких суб'єкт господарювання може вважати, що йому заподіяно моральну шкоду, а найбільше поширеними та типовими і характерними випадками заподіяння моральної шкоди є розголошення, у тому числі через засоби масової інформації, відомостей, які не відповідають дійсності або викладені неправдиво, які порочать ділову репутацію чи завдають шкоди інтересам юридичної особи, що обумовлено статтею 47 Закону України «Про інформацію», а також порушення авторського права і суміжних прав відповідно до

частини третьої статті 44 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [16; 17].

Визначення змісту ділової репутації залежить від природи її суб'єкта, а ділову репутацію юридичної особи становить престиж її фірмового (комерційного) найменування, торговельних марок та інших належних їй нематеріальних активів серед кола споживачів її товарів та послуг.

Грошовий еквівалент ділової репутації може бути виражений у формі гудвілу, визначення якого міститься в пункті 1.7 статті 1 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств», що підтверджується інформаційним листом Вищого господарського суду України від 28.03.2007 р. (N 01-8/184) «Про деякі питання практики застосування господарськими судами законодавства про інформацію» [18; 14].

Приниженням ділової репутації суб'єкта господарювання (підприємця) є поширення у будь-якій формі неправдивих, неточних або неповних відомостей, що дискредитують спосіб ведення чи результати його господарської (підприємницької) діяльності, у зв'язку з чим знижується вартість його нематеріальних активів.

Негативними наслідками приниження ділової репутації, формування негативної оцінки як ненадійного партнера може бути зменшення кількості потенційних контрагентів, що відповідно може призвести і до майнових втрат.

Право на відшкодування немайнової шкоди внаслідок приниження ділової репутації та на звернення до господарського суду з відповідними позовами мають всі підприємці - як фізичні, так і юридичні особи.

Позови про захист ділової репутації слід відрізняти від позовів про відшкодування шкоди від недобросовісної та неправомірної реклами, бо способи захисту від цих порушень передбачені Законом України «Про рекламу» [19].

На думку Вищого господарського суду, до вимог про відшкодування майнової чи моральної шкоди, завданої поширенням або розголошенням інформації, що порушує права чи інтереси іншої особи, застосовується загальна позовна давність тривалістю в

три роки (пункт 15 вищезгаданого інформаційного листа Вищого господарського суду), але до вимог про спростування недостовірної інформації, поміщеної в засобах масової інформації, застосовується спеціальна позовна давність в один рік, що обумовлено пунктом другим, частиною другою, статті 258 ЦК України [14; 2].

На відміну від інших видів збитків моральна шкода підлягає компенсації тільки у випадках, передбачених законом, тому її застосування є обмеженим.

Наприклад, Законом України «Про інформацію» передбачено як загальну норму відшкодування фізичним і юридичним особам і матеріальної, і моральної шкоди, завданої правопорушенням, вчиненим суб'єктом інформаційної діяльності, але органи державної влади, органи місцевого самоврядування як позивачі у справах про захист честі, гідності та ділової репутації позбавлені права вимагати відшкодування моральної (немайнової) шкоди і вправі вимагати по суду лише спростування недостовірної інформації, що визначено статтею 49 цього Закону [16].

Цивільний кодекс пропонує визначати розмір грошового відшкодування моральної шкоди залежно від характеру правопорушення, а також з урахуванням інших обставин, які мають істотне значення, що обумовлено частиною третьою, статті 23 ЦК України [2].

Але у Цивільному і в Господарському кодексах не встановлені ані мінімальний, ані максимальний розміри компенсації моральної шкоди, тому остаточно це питання подається на розсуд суду.

Вищий господарський суд рекомендував визначати розмір компенсації моральної шкоди в залежності від характеру діяння особи, яка її заподіяла, а також від негативних наслідків, що виникли через порушення майнових прав позивача і це раніше було обумовлено пунктом 6, роз'яснень Президії Вищого арбітражного суду України від 29.02.96 року за № 02-5/95 «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних з відшкодуванням моральної шкоди» [13].

Втім можуть бути використані й інші критерії, наприклад у справах про відшкоду-

вання моральної шкоди, завданої поширенням інформації, яка не відповідає дійсності, необхідно враховувати територію поширення відомостей, спосіб поширення інформації, бо Законом України «Про авторське право і суміжні права» передбачено, що при визначенні розміру збитків, які мають бути відшкодовані особі, права якої було порушено, а також для відшкодування моральної (немайнової) шкоди суд зобов'язаний виходити із суті порушення, майнової і моральної шкоди, завданої особі, яка має авторське право і (або) суміжні права, а також із можливого доходу, який могла б одержати ця особа [17].

Вищий господарський суд звертає увагу господарських судів на необхідність застосування при вирішенні спорів про відшкодування моральної (немайнової) шкоди рекомендацій Пленуму Верховного Суду України, викладених у постанові № 4, від 31.03.95 року «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» щодо необхідності перевіряти загальні підстави цивільно-правової відповідальності, відповідно до яких обов'язковому з'ясуванню підлягають: - наявність такої шкоди, протиправність діяння її заподіювача, наявність причинного зв'язку між шкодою і протиправним діянням заподіювача та вини останнього в її заподіянні [8].

Зокрема, суд повинен з'ясувати, чим підтверджується факт заподіяння позивачеві моральних чи фізичних страждань або втрат немайнового характеру, за яких обставин чи якими діями (бездіяльністю) вони заподіяні, в якій грошовій сумі чи в якій матеріальній формі позивач оцінює заподіяну йому шкоду та з чого він при цьому виходить, а також інші обставини, що мають значення для вирішення спору.

Заподіяна моральна (немайнова) шкода відшкодовується тій фізичній чи юридичній особі, права якої були безпосередньо порушені діями (бездіяльністю) інших осіб, що визначено пунктами № 5; № 7 вищезгаданої Постанови Пленуму Верховного Суду та Листом Вищого господарського суду від 22.01.2007 року (№ 01-8/24) «Про практику застосування господарськими судами законодавства про захист прав на знаки для

товарів і послуг (торговельні марки) (за матеріалами справ, розглянутих у касаційному порядку Вищим господарським судом України» [14].

На розмір відшкодування моральної шкоди не впливає наявність чи обсяг майнової шкоди, яка завдана тими ж діями, що призвели до виникнення моральної шкоди, бо компенсація моральної шкоди здійснюється незалежно від відшкодування майнової шкоди, оскільки носить самостійний характер.

У позовній заяві про відшкодування моральної шкоди повинно бути викладено зміст позовних вимог, тобто в чому полягає моральна шкода, обставини, на яких ґрунтуються позовні вимоги, якими саме неправомірними діями завдана ця шкода, та зазначення доказів, що підтверджують позов, а о крім того, у позовній заяві має бути зазначено розмір відшкодування моральної шкоди в грошовій або іншій матеріальній формі.

Стосовно строків позовної давності до вимог про відшкодування матеріальної шкоди і матеріальної компенсації моральної шкоди, слід керуватися положеннями частини першої статті 223 ГК України, якою передбачено застосування при реалізації в судовому порядку відповідальності за правопорушення у сфері господарювання загальних та скорочених строків позовної давності, передбачених Цивільним кодексом України, якщо інші строки не встановлено Господарським кодексом, а оскільки Господарським кодексом України до цих вимог інші строки позовної давності не встановлені, повинен застосовуватися строк позовної давності, передбачений статтею 257 Цивільного кодексу України, тобто загальна позовна давність тривалістю в три роки [4; 2].

Спірним питанням залишається можливість застосування до вимог про матеріальну компенсацію моральної шкоди положень пункту першого, частини першої, статті 268 ЦК України [2].

За загальним правилом, збитки підлягають відшкодуванню у повному обсязі за всіма їх видами, включаючи реальні збитки, неодержані доходи, а у випадках, встановлених законом, - і компенсацію моральної шкоди, бо ця норма спрямована на те, щоб надати

можливість потерпілій стороні повністю поновити порушене право.

Принципом повного відшкодування збитків послідовно дотримуються у вітчизняному та зарубіжному законодавстві, але Господарський кодекс передбачив можливість встановлення обмеженої відповідальності за невиконання або неналежне виконання зобов'язань, обумовив застосування принципу повного відшкодування збитків двома застереженнями:

По-перше, випадки обмеженої відповідальності можуть бути встановлені лише законом, а не будь-якими іншими нормативно-правовими актами.

По-друге, вони можуть стосуватися лише окремих видів господарських зобов'язань.

У Господарському і Цивільному кодексах передбачено декілька норм, які допускають обмеження розміру відповідальності, а значна частина їх міститься в главах, що стосуються договірних зобов'язань.

Крім кодексів відповідні норми містяться в багатьох законах, прийнятих як до, так і після набрання чинності новим Цивільним та Господарським кодексами, а у відповідних законах зазначаються конкретні господарські зобов'язання, яких стосується обмежена відповідальність, розмір відповідальності, способи її обмеження.

Норми про обмеження розміру збитків, що підлягають відшкодуванню, бо законодавчо обмежена відповідальність може бути встановлена в різних галузях і сферах зокрема, що випливають з договорів перевезення та енергопостачання, договорів про надання послуг зв'язку та поштового зв'язку, які забезпечують потреби масових груп споживачів.

Відповідно до чинного законодавства способами обмеження відповідальності можуть бути зокрема, - позбавлення сторін права на відшкодування збитків, коли за порушення зобов'язання законом або договором передбачена виключно неустойка (тобто допускається стягнення тільки штрафних санкцій, але не збитків, і кредитор позбавляється права на відшкодування збитків, тому що це виключено, або відшкодування лише реальної шкоди, але не втраченої вигоди, також обмеження відшкодування збитків межами

вартості втраченого вантажу, межами вартості предмета договору, межами вартості певної послуги, обчисленням збитків у певних грошових одиницях.

Найбільш поширеним є обмеження відшкодування збитків тільки сумою реальної шкоди, що властиве перш за все транспортному законодавству.

Обмежена відповідальність перевізника за втрату, нестачу, пошкодження вантажу передбачена статтею 314 ГК України, але відповідальність підприємств транспорту за невиконання або неналежне виконання зобов'язань щодо перевезення пасажирів, багажу визначається кодексами (статутами) окремих видів транспорту та іншими законодавчими актами України, призначеними врегулювати особливості діяльності окремих видів транспорту [4].

Підприємства транспорту відповідають за втрату, нестачу, псування і пошкодження прийнятого до перевезення вантажу у розмірі фактичної шкоди, якщо не доведуть, що втрата, псування або пошкодження сталися не з їх вини, бо у разі втрати або нестачі вантажу відповідальність перевізника обмежена розміром вартості вантажу, який втрачено або якого не вистачає, це зазначено в частині третьої, статті 314 Господарського кодексу України [4].

Обмежена відповідальність перевізника передбачена статтею 179 Кодексу торговельного мореплавства, відповідні положення для автомобільних транспортних засобів зазначені у статті 60 Закону України «Про автомобільний транспорт», для залізниці - у статті 13 Закону України «Про залізничний транспорт», у Статуті залізниць України тощо [21;20; 22].

Відповідно до чинного законодавства перевізником не відшкодовуються ані реальні витрати, понесені відправником внаслідок такого порушення, ані втрачена вигода і відсутня компенсація немайнової шкоди.

Обмежену відповідальність в порядку і розмірі, визначених законами, несуть, наприклад, оператори, провайдери телекомунікацій за статтею 40, Закону України «Про телекомунікації», оператори згідно із статтею 18, Закону України «Про поштовий

зв'язок», енергопостачальники за статтею 24 Закону України «Про електроенергетику» [23; 24; 25].

Обмежена також відповідальність зберігача за втрату, нестачу або пошкодження речі, прийнятої на зберігання, бо збитки, завдані особі в разі втрати або нестачі речі, обмежується розміром її вартості, відповідно до частини першої, статті 951 ЦК України [2].

Втім слід зазначити, що і новий Цивільний, і Господарський кодекс відмовилися від обмеженої відповідальності сторін за порушення договору підряду в капітальному будівництві, яка була передбачена статтею 356 ЦК УРСР 1963 року і відповідно до якої відшкодування збитків, не покритих неустойкою, обмежувалося лише зробленими другою стороною витратами, втратою або пошкодженням її майна.

Тобто раніше підрядні організації за невиконання або неналежне виконання договірних зобов'язань відшкодували лише прямі, тобто реальні збитки і не відшкодували втрачену вигоду тощо.

У статті 322 Господарського кодексу України, за порушення договору підряду на капітальне будівництво передбачено відшкодування збитків в повному обсязі, включаючи неодержані доходи, але в разі одночасного застосування до правопорушника і штрафних санкцій встановлено застосування залікової неустойки, тобто відшкодування збитків відбувається в сумі, не покритій штрафними санкціями, за умови, якщо інший порядок не встановлено законом і така відповідальність встановлена для будь-якої винної сторони за невиконання або неналежне виконання зобов'язань за договором підряду на капітальне будівництво [4].

Частиною другою, статті 883 та статті 886 ЦК України, за невиконання або неналежне виконання обов'язків за договором будівельного підряду передбачено сплату неустойки, встановленої законом або договором, та відшкодування збитків у повному обсязі [2].

Що стосується необхідності методичного забезпечення відшкодування збитків для сучасних умов господарювання, слід зазначити, що рекомендується розробляти економіко-правові та організаційно-правові методики.

Економіко-правові методики повинні створити ефективний життєздатний механізм діяльності щодо застосування правових норм про стягнення збитків в інтересах суб'єктів господарського обігу, фіксувати способи розрахунку і доведення збитків, їх рекомендується розробляти як на загальнодержавному рівні в якості рекомендаційних актів, так і на рівні конкретних фірм.

З точки зору правового статусу такого роду методик, вони можуть виступати як нормативні правові акти, як локальні акти, які регулюють внутрішньогосподарські відносини, а також як рекомендаційні акти різних громадських організацій.

У виді нормативних актів методики можуть прийматися урядом і відповідними галузевими міністерствами, при цьому вони повинні носити загальний характер.

Призначення організаційно-правових методик конкретних фірм полягає в організації роботи відповідних служб і фахівців фірми щодо збору доказів для відшкодування збитків.

Частина сьома, статті 225 ГК України, стосується визначення складу збитків, що підлягають відшкодуванню у внутрішньогосподарських відносинах і такий склад збитків визначається відповідними суб'єктами господарювання, в тому числі господарськими організаціями з урахуванням специфіки їх діяльності, оскільки самі суб'єкти господарювання вповноважені та здатні врахувати специфіку діяльності своїх внутрішніх підрозділів, встановити склад та порядок відшкодування збитків, які виникають як результат їх внутрішньогосподарської діяльності [4].

Обов'язок доведення розміру будь-яких збитків покладається на потерпілу сторону, тому відшкодування збитків включає в себе не тільки поняття «збитки», але й покладення обов'язку на потерпілу сторону щодо їх доведення.

У зв'язку з цим застосування даного виду відповідальності за своєю суттю розглядається як здійснення ряду певних цілеспрямованих дій, які в комплексі створюють діяльність по відшкодуванню збитків.

З огляду на це до ознак збитків відносять також те, що доведення збитків здійснюється в установленій законом формі, зокрема

в процесуальній формі автор Дегтярев С.Л. [27]

Висновки

Вважаємо, що неналежна процесуальна підготовка самого позову до суду та неправильна організація збору доказів, розглядається як основний фактор, який обмежує можливість відшкодування моральної шкоди з контрагентів і тому для створення доказової бази для відшкодування цих немайнових збитків, рекомендується правильно і своєчасно документувати порушення зобов'язань та їх правові наслідки.

Саме документування, значною мірою залежить від оптимальної організації обліку виконання контрагентами договірних зобов'язань, від негативних наслідків їх порушення, від ретельної регламентації взаємодії структурних підрозділів суб'єктів господарського обігу в цій галузі.

В обґрунтування позовних вимог про відшкодування як реальної шкоди, так і втраченої вигоди або грошової компенсації по немайновим вимогам (моральної шкоди) особа, права якої порушено, повинна надати докази на підтвердження розміру завданої цієї шкоди, наявності причинного зв'язку між нанесеними збитками та діями особи, яка порушила зобов'язання, а у випадках, коли законом або договором передбачена презумпція невинуватості боржника, - також вину цієї особи.

Враховуючи, що відшкодуванню підлягають не будь-які витрати, а розумні та необхідні, корисними є положення частини п'ятої, статті 12 Цивільного кодексу України, якою зазначено, що законом встановлено правові наслідки недобросовісного або нерозумного здійснення особою свого права, вважається, що поведінка особи є добросовісною та розумною, якщо інше не встановлено судом.

Оскільки, встановлена презумпція розумності і добросовісності дій особи, яка здійснила витрати, тягар спростування цієї презумпції, доведення «нерозумності», перевищення витрат покладається на відповідача відповідно до частини першої статті 233 Господарського кодексу України, бо передбачено право суду зменшити розмір

належних до сплати стягнень у разі, якщо вони надмірно великі порівняно із збитками іншої сторони, тому обов'язок доведення розміру цієї шкоди або її відсутності, як підстави для зменшення розміру грошової компенсації, повинна покладатися особисто на відповідача.

Література

1. Конституція України ВВР України. 1996, № 30, ст. 141, зі змінами останніми № 1-рп/2016 від 15.03.2016 року // Електронний ресурс: <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003р. №435-IV // ВВРУ від 03.10.2003р., № Цивільний процесуальний кодекс України від 23.06.2005р. №2709-IV// ВВРУ 2004,№40-41,42,ст 492. // Електронний ресурс: <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. Господарський кодекс України від 04.02.2005р. №2424-IV //ВВРУ 2003, № 18, № 19-20, № 21-22, ст.144. // Електронний ресурс: <http://zakon.rada.gov.ua>.
4. Господарський процесуальний кодекс України від30.06.1993р. №3345// ВВРУ 1992,№6.ст.56. // Електронний ресурс: <http://zakon.rada.gov.ua>.
5. Кодекс адміністративного судочинства України від 08.09.2005р. №2875-IV// ВВРУ 2005.№35-36,№37. ст.446. // Електронний ресурс: <http://zakon.rada.gov.ua>.
6. Податковий кодекс України від 23.12.2010р. №2856-VI//ВВРУ 2011 №13-14,№15-16,№17, ст112. // Електронний ресурс: <http://zakon.rada.gov.ua>.
7. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 31 березня 1995 року № 4. // Електронний ресурс: <http://zakon.rada.gov.ua>.
8. Правові позиції Верховного Суду України Постанова Пленуму від 27 лютого 2009 року «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи». // Електронний ресурс: <http://zakon.rada.gov.ua>.
9. Вищий господарський суд України, Інформаційний лист «Про деякі питання практики застосування господарськими судами законодавства про інформацію» №

АНОТАЦІЯ

У цій статті зроблена спроба проаналізувати діюче законодавство по цивільно-правовій відповідальності осіб неправомірні дії яких провокують моральну (немайнову) шкоду у потерпілої сторони. Також було намагання автора проаналізувати судову практику в питаннях стягнення грошової компенсації з суб'єктів господарювання.

SUMMARY

In this article, made an attempt to analyze the active legislation on civil legal liability persons misconduct which provoke moral damage in the injured side. It was also the author attempts to analyze the judicial practice in matters of recovery of monetary compensation from the businesses.

01-8/184 від 28.03.2007 року // Електронний ресурс: <http://zakon.rada.gov.ua>.

10. Наказ № 163, Міністерства фінансів України 07.07.1999 року, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 23.07.1999 року за № 499/3792. // Електронний ресурс: <http://zakon.rada.gov.ua>.

11. Інформаційний лист Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики застосування норм Цивільного та Господарського кодексів України» № 01-8/211 від 07.04.2008 року. // Електронний ресурс: <http://zakon.rada.gov.ua>.

12. Роз'яснення президії Вищого арбітражного суду України «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних з відшкодуванням моральної шкоди» № 02-5/95 від 29.02.1996 року. // Електронний ресурс <http://zakon.rada.gov.ua>.

13. Вищий господарський суд України «Про деякі питання практики застосування господарськими судами законодавства про інформацію» № 01-8/184 від 28.03.2007 року. // Електронний ресурс <http://zakon.rada.gov.ua>.

14. Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» № 960-XII від 16 квітня 1991 р. // ВВРУ 1991, № 29, ст. 377. // Електронний ресурс: <http://zakon.rada.gov.ua>.

15. Закон України «Про інформацію» № 2658- XII від 02 жовтня 1992, № 48, ст. 651. // Електронний ресурс: <http://zakon.rada.gov.ua>.

16. Закон України «Про авторське право і суміжні права» № 3793- XII від 23 грудня 1993, № 13, ст. 64. // Електронний ресурс: <http://zakon.rada.gov.ua>.

17. Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств» № 335\94-ВР, від 28 грудня 1994, № 4, ст. 29. // Електронний ресурс: <http://zakon.rada.gov.ua>.

18. Закон України «Про рекламу» № 271/96-ВР від 03 липня 1996, № 39, ст. 182. // Електронний ресурс: <http://zakon.rada.gov.ua>.

19. Закон України «Про автомобільний транспорт» № 3492-IV від 23 лютого 2006, № 32, ст. 273. // Електронний ресурс: <http://zakon.rada.gov.ua>.

20. Кодекс торговельного мореплавства України (ВВР0, 1995, №№ 47; 48; 49; 50; 51; 52 ст. 349. // Електронний ресурс: <http://zakon.rada.gov.ua>.

21. Закон України «Про залізничний транспорт» № 274\96-ВР від 04 липня 1996, № 40, ст. 184. // Електронний ресурс: <http://zakon.rada.gov.ua>.

22. Закон України «Про телекомунікації» ВВР України від 2004 р., № 12, ст. 15. // Електронний ресурс: <http://zakon.rada.gov.ua>.

23. Закон України «Про поштовий зв'язок» ВВР України від 2002 р., № 6, ст. 39, офіційне тлумачення рішення КС № 10-рп\2003 від 28 травня 2003 року. // Електронний ресурс: <http://zakon.rada.gov.ua>.

24. Закон України «Про електроенергетику» ВВР України від 1998р., № 1, ст. 1. // Електронний ресурс: <http://zakon.rada.gov.ua>.

25. Ярема А. Г. Науково-практичний коментар до цивільного законодавства України: (В 4 т.) / А.Г. Ярема, В.Я. Карабань, В.В. Кривенко, В.Г. Ротань - Т. 1. - К.: А. С. К.; Севастополь: Інтернет юридичне дослідження, 2004, с. с. 158, 159. www.twirpx.com/file/642530/

26. Дегтярев С. Л. Возмещение убытков в гражданском и арбитражном процессе: Учебно-практическое пособие № 2, изд., перераб. и доп. - М.: Волтерс Клувер, 2003, с. 29. www.pravo.vuzlib.ru/book

27. 40-44, ст. 356. // Електронний ресурс: <http://zakon.rada.gov.ua>.